

ŁUSZCZYCOWE ZAPALENIE STAWÓW (ŁZS)

**Poradnik dla chorych
i ich bliskich**

ŁZS

1. Co to jest łuszczykowe zapalenie stawów?

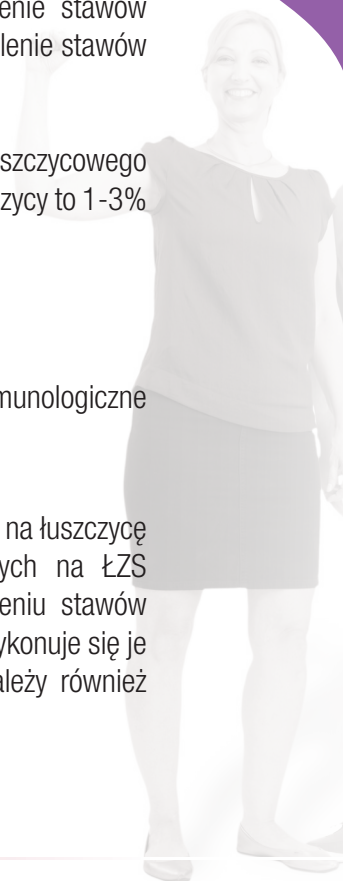
Łuszczykowe zapalenie stawów (ŁZS) jest przewlekłą zapalną chorobą stawów zaliczaną do grupy zapaleń stawów z zajęciem kręgosłupa tzw. spondyloartropatii. Zesztywniające zapalenie stawów kręgosłupa (ZZSK) występuje u około 20-40% tych chorych, u pozostałych dominuje zapalenie stawów obwodowych.

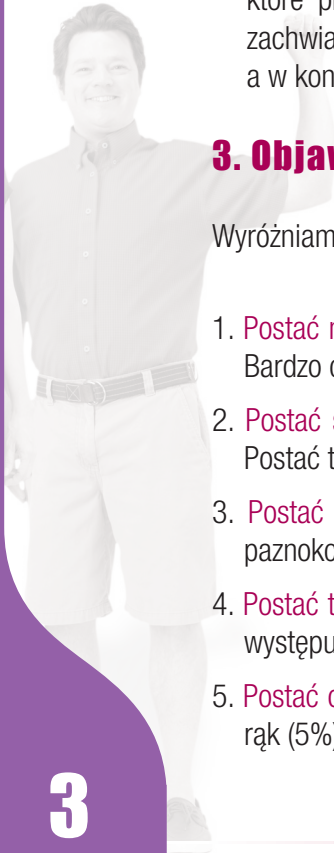
Zapalenie stawów zwykle współistnieje z łuszczycą skóry. Częstość występowania łuszczykowego zapalenia stawów wynosi około 0,05-0,2% populacji ogólnej. Częstość występowania łuszczycy to 1-3% a ŁZS może wystąpić u ok. 6-39% z nich. Mężczyźni i kobiety chorują jednakowo często.

2. Przyczyny ŁZS

Przyczyny choroby nie są znane ale pod uwagę bierze się czynniki genetyczne, immunologiczne i środowiskowe.

1. **Czynniki genetyczne** – wykazano istnienie związku między skłonnością do zachorowania na łuszczycę i łuszczykowe zapalenie stawów, a genami układu HLA. U około połowy chorych na ŁZS ze współistniejącym ZZSK stwierdza się antygen HLA-B27. W dominującym zapaleniu stawów obwodowych tylko u około 20%. Badanie to można wykonać pobierając próbkę krwi i wykonuje się je tylko jeden raz, gdyż wynik tego badania pozostaje niezmienny do końca życia. Należy również pamiętać, że tylko 5% pacjentów z obecnością tego antygeny choruje na ZZSK.

-
2. **Czynniki środowiskowe** – uważa się, że niektóre mikroorganizmy, urazy i inne stany zapalne mogą zapoczątkować nieprawidłową odpowiedź immunologiczną organizmu.
 3. **Czynniki immunologiczne** – w skład układu immunologicznego wchodzi komórki (m.in. limfocyty), które produkują cząsteczki hamujące bądź pobudzające zapalenie, tzw. cytokiny. Jeśli zostanie zachwiana równowaga między nimi na korzyść cytokin prozapalnych, dochodzi do zapalenia stawów a w konsekwencji do ich niszczenia.

3. Objawy ŁZS

Wyróżniamy 5 postaci klinicznych ŁZS w zależności od dominującego zapalenia stawów:

1. **Postać niesymetryczna z zapaleniem mniej niż 5 stawów** - najczęściej zajęte są stawy dłoni i stóp. Bardzo charakterystyczne jest zapalenie palców, tzw. palec kielbaskowaty (stanowi około 70% ŁZS).
2. **Postać symetryczna z zapaleniem wielu stawów** - dłoni, stóp, nadgarstków i stawów skokowych. Postać ta jest podobna do reumatoidalnego zapalenia stawów (15-20%).
3. **Postać z zajęciem tylko stawów międzypaliczkowych dalszych rąk** (tych znajdujących się bliżej paznokci), częstsza u mężczyzn (ok. 5%).
4. **Postać tzw. osiowa** z zajęciem stawów kręgosłupa i stawów krzyżowo-biodrowych, również częściej występuje u mężczyzn (5%). Zapalenie stawów kręgosłupa może towarzyszyć innym postaciom.
5. **Postać okaleczająca** – prowadząca do zniszczenia stawów międzypaliczkowych bliższych i dalszych rąk (5%).

Objawy choroby dotyczą głównie narządu ruchu ale mogą również występować objawy ze strony innych narządów.

Objawy w narządzie ruchu

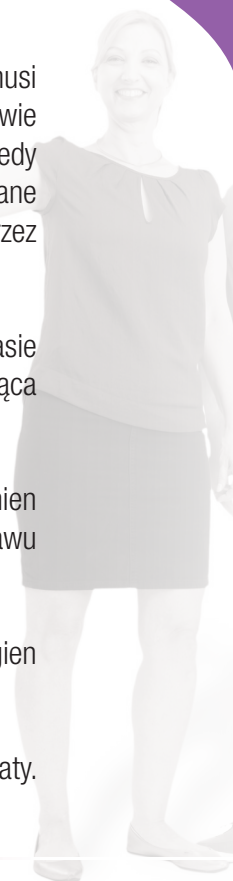
Głównymi objawami zapalenia stawów są ból i obrzęk. Żeby rozpoznać zapalenie stawów, lekarz musi stwierdzić badaniem zapalenie błony maziowej i tkanek otaczających, zwykle z towarzyszącym w stawie wysiękiem. W przypadkach wątpliwych pomocne może być wykonanie badania usg stawu, niekiedy rezonansu magnetycznego, ale te metody w życiu codziennym rzadko są konieczne i nie są zalecane u każdego chorego (raczej rzadko). O przewlekłym zapaleniu mówimy, gdy objawy utrzymują się przez 6 tygodni.

Zapalny ból stawów ma charakter stały, występuje w nocy ale także w ciągu dnia i nasila się w czasie ruchów. W godzinach porannych często występuje tzw. sztywność poranna stawów, powodująca trudności w wykonywaniu zwykłych czynności i trwająca dłużej niż 1 godzinę.

Obrzękowi tkanek miękkich często towarzyszy wysięk w stawie. Jest to objaw, który powinien zostać potwierdzony przez doświadczonego reumatologa, gdyż nie każde pogrubienie obrysu stawu spowodowane jest jego obrzękiem.

Ból i obrzęk często są niesymetryczne. Mogą występować również w miejscach przyczepów ścięgien do kości, np. bardzo często w okolicach przyczepu ścięgna Achillesa.

Obrzęk i zaczerwienienie całych palców (tzw. dactylitis) powoduje, że palce przyjmują kształt kielbaskowaty.

Bóle nocne i sztywność poranna dolnego odcinka kręgosłupa spowodowane są zapaleniem stawów kręgosłupa oraz stawów krzyżowo-biodrowych (często niesymetryczne). Dolegliwości te typowo ustępują po porannym rozruszaniu się, jak też po lekach przeciwzapalnych.

Objawy pozastawowe ŁZS

- objawy ogólne pod postacią zmęczenia, ogólnego osłabienia
- zmiany łuszczykowe na skórze i paznokciach
- zapalenie spojówek
- zapalenie błony naczyniowej oka
- zmiany w układzie krążenia, między innymi zapalenie aorty, niedomykalność zastawki mitralnej
- zaburzenia przewodnictwa

4. Kto i jak rozpoznaje ŁZS?

Wstępne rozpoznanie może postawić lekarz rodzinny ale ostatecznie chorobę powinien rozpoznać reumatolog na podstawie:

1. **Rozmowy z pacjentem o odczuwanych dolegliwościach** - ważne jest zapytanie o nocne bóle stawów, występowanie łuszczycy u pacjenta lub wywiad rodzinny w kierunku łuszczycy.
2. **Badania stawów** - szczególnie pod kątem obrzęków i bolesności uciskowej.

3. **Badań laboratoryjnych** – nie ma badań laboratoryjnych, które pozwoliłyby na pewne rozpoznanie ŁZS.

Najczęściej stwierdza się:

- przyspieszenie OB,
- podwyższenie stężenia białka C-reaktywnego (CRP),
- wzrost stężenia kwasu moczowego we krwi, (szczególnie u chorych z rozległymi zmianami skórnymi),
- brak czynnika reumatoidalnego (RF) we krwi.

4. **Badań obrazowych:**

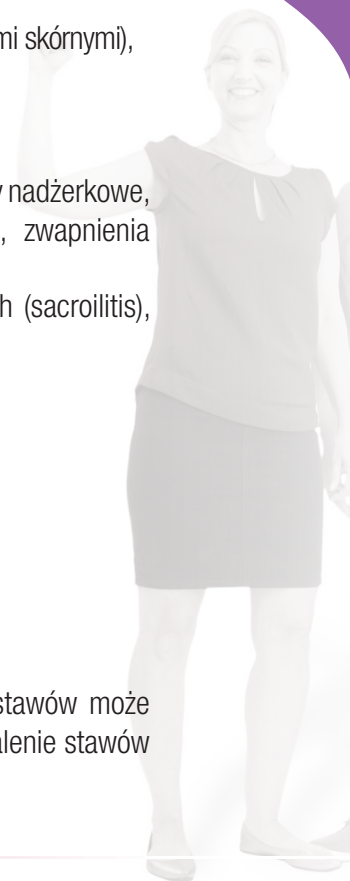
- badanie radiologiczne dłoni i stóp – w zaawansowanej chorobie badanie wykaże zmiany nadżerkowe, destrukcje stawów, w paliczkach dalszych rąk obraz zatemperowanego ołówka, zwapnienia w miejscach przyczepów ścięgien do kości,
- badanie radiologiczne stawów kręgosłupa – zapalenie stawów krzyżowo-biodrowych (sacroilitis), zapalenie stawów kręgosłupa (spondylitis),
- ultrasonografia stawów.

5. Czy można zapobiegać chorobie?

Niestety, nie znamy takiej metody.

6. Jak przebiega ŁZS?

Początek choroby zwykle przypada między 35 a 55 rokiem życia. Niekiedy zapalenie stawów może wyprzedzać łuszczycę skóry u około 15-20% pacjentów. W pozostałych przypadkach zapalenie stawów rozpoczyna się w różnie długim czasie po wystąpieniu łuszczycy lub jednocześnie z nią.

Choroba przebiega z okresami poprawy i zaostrzeń. Choroba nieleczona lub leczona niedostatecznie może doprowadzić do uszkodzeń stawów a w konsekwencji do niepełnosprawności i kalectwa.

7. Rokowanie

ŁZS jest potencjalnie ciężką chorobą, ale zwykle przebiega nieco łagodniej niż reumatoidalne zapalenie stawów. Najcięższą postacią jest postać okaleczająca i może ona prowadzić do ciężkiego kalectwa.

Czynnikami tzw. rokowniczo niekorzystnymi są, między innymi, wczesny wiek zachorowania, płeć żeńska, obecność antygenu HLA-B27.

8. Leczenie

ŁZS jest zróżnicowaną chorobą, co może wymagać wielodyscyplinarnego podejścia. Leczenie powinno być wspólną decyzją chorego i reumatologa. Reumatolodzy powinni sprawować podstawową opiekę nad objawami mięśniowo-szkieletowymi, w przypadku występowania klinicznie istotnych zmian skórnych reumatolog powinien współpracować z dermatologiem.

Leczenie farmakologiczne zależy od postaci choroby:

- Postać z dominującym zapaleniem stawów kręgosłupa i stawów krzyżowo–biodrowych.

Leczenie zaczynamy od tzw. niesteroidowych leków przeciwzapalnych (NLPZ). Zalecane jest stałe ich przyjmowanie w pełnych dawkach, gdyż tylko wówczas hamują postęp choroby. Natomiast przyjmowane nieregularnie zmniejszają dolegliwości bólowe ale nie mają wpływu na postęp uszkodzenia stawów. Powikłania ze strony układu pokarmowego są rzadkie, poważne u poniżej 1% chorych. Wielokrotnie należy je połączyć z lekami osłaniającymi żołądek. U około 20% chorych leki te są nieskuteczne i ci chorzy powinni otrzymać leki biologiczne hamujące TNF alfa. Leki te są skuteczne u około 45% chorych i dają znaczną poprawę w zakresie dolegliwości bólowych i zahamowania progresji uszkodzenia stawów.

- Postać z dominującym zajęciem stawów obwodowych.

U tych chorych, zwłaszcza z aktywną chorobą, należy rozważyć już we wczesnym okresie leczenie tzw. lekami modyfikującymi przebieg choroby (LMPCh) takimi jak: metotreksat, cyklosporyna, sulfasalazyna czy leflunomid. Leki te mają zapobiec niszczeniu stawów i pozwolić osiągnąć remisję czyli stan, w którym pacjent nie ma prawie żadnych objawów choroby.

Eksperti rekomendują metotreksat jako lek pierwszego rzutu. Zalecana dawka to 25 mg podawana raz w tygodniu. Tylko w przypadku przeciwwskazań do metotreksatu można rozważyć inne leki jak sulfasalazynę, leflunomid i cyklosporynę.

W przypadku nieskuteczności metotreksatu, można dodać do niego leki wymienione powyżej, trzeba to jednak robić ostrożnie, gdyż może nasilić toksyczność. Leki te są mniej skuteczne w zapaleniu palca i przyczepów ścięgien.

U chorych z aktywnym ŁZS i nasilonymi zmianami łuszczycowymi powinny być preferowane leki, które równocześnie poprawiają łuszczycę, jest nim również metotreksat. Łuszczycę poprawiają także cyklosporyna, leflunomid i sulfasalazyna.

W przypadku zajęcia pojedynczych stawów, zapalenia przyczepów ścięgien lub dactylitis można rozważyć miejscowe wstrzyknięcia glikokortykosteroidów (potocznie sterydy) jako leczenie uzupełniające. Można również, chociaż ostrożnie, zastosować sterydy doustnie ale w najniższej skutecznej dawce, gdyż mogą spowodować zaostrzenie zmian skórnych.

Bez względu na postać choroby, jeśli zastosowane leczenie nie przyniosło poprawy, należy rozważyć leczenie biologiczne inhibitorami TNF.

Leki biologiczne nie są lekami syntetycznymi, gdyż powstają na drodze inżynierii genetycznej. Są to przeciwciała przeciwko białkom np. cytokinom prozapalnym lub przeciw komórkom biorącym udział w odpowiedzi immunologicznej. Zalecane jest ich łączenie z metotreksatem, chociaż opinia ta nie jest przez wszystkich podzielana. Przewlekłe leczenie nimi powinno być stosowane u chorych, u których występuje wyraźna poprawa.

Leczenie niefarmakologiczne

Leczenie niefarmakologiczne to edukacja chorego, rehabilitacja ruchowa a w niektórych przypadkach również fizykoterapia. Regularne ćwiczenia, najlepiej pod kontrolą rehabilitanta, są zwłaszcza istotne u chorych z zapaleniem stawów kręgosłupa. Okresowo, w okresie nasilenia dolegliwości, można stosować fizykoterapię, nie może ona jednak zastąpić leczenia farmakologicznego. Czasem, gdy choroba postępuje mimo stosowanego leczenia, konieczne jest leczenie chirurgiczne. U chorych z nawracającymi wysiękami w stawie powinno się rozważyć synowektomię izotopową lub chirurgiczną. Jest to zabieg polegający na usunięciu przerośniętej błony maziowej. W sytuacji gdy dochodzi do zniszczenia stawu, konieczny może być zabieg wymiany stawu na sztuczny, tzw. endoprotezoplastyka.

9. Dieta

W ŁZS, inaczej niż np. w cukrzycy, dieta nie ma bezpośredniego wpływu na przebieg i wyniki leczenia, choć zaleca się takie kształtowanie posiłków, które będzie sprzyjać uniknięciu nadwagi, a tym samym zapobiegać nadmiernemu obciążeniu stawów.

Tak, więc warto zadbać o:

- ograniczenie spożycia tłuszczów,
- ograniczenie spożycia cukru i soli,
- zwiększenie ilości spożywanych warzyw i owoców,
- ograniczenie spożycia alkoholu,
- przyjmowanie witamin i mikroelementów, ze szczególnym uwzględnieniem wapnia.

10. Organizacje pozarządowe

Dużą rolę w poprawie opieki zdrowotnej odgrywają organizacje pozarządowe, w tym stowarzyszenia osób dotkniętych chorobami przewlekłymi. Ich aktywność nie ogranicza się do forum krajowego, lecz jest także wyraźnie zaznaczona w instytucjach europejskich, zwykle bardzo wyczulonych na problemy osób niepełnosprawnych czy chorych przewlekle.

Organy Unii Europejskiej mogą w wielu przypadkach skłonić rządy państw członkowskich do określonych działań. Nie lekceważmy więc uczestnictwa i aktywnego działania w organizacjach grupujących osoby dotknięte chorobami przewlekłymi. Jesteś chory, może mógłbyś pomóc innym takim jak ty?

Przydatne adresy:

Augustów: Augustowskie Stowarzyszenie Chorych na Reumatyzm,
ul. Złota 9, 16-300 Augustów, tel. (87) 643 50 91, kom. 604 512 912,
e-mail: aschnar@nareumatyzm.org, www.nareumatyzm.org

Białystok: Stowarzyszenie Chorych na Choroby Reumatyczne „Reuma-Podlasie”,
ul. M. Curie-Skłodowskiej 24a, 15-276 Białystok, tel. (85) 746 82 40, kom. 605 580 790,
e-mail: mtugeman@wobi.pl, www.reuma-podlasie.mixxt.pl

Bydgoszcz: Stowarzyszenie Reumatyków i ich Sympatyków Koło w Bydgoszczy,
ul. Konarskiego 1/3, 85-020 Bydgoszcz, tel. (52) 349 79 13 w. 255

Częstochowa: Częstochowskie Stowarzyszenie Reumatyków i ich Sympatyków,
ul. Gruszowa 45, 42-215 Częstochowa, kom. 693 233 624,
e-mail: reumaczest@wp.pl, www.reumaczest.pl

Dąbrowa Górnicza: Stowarzyszenie Reumatyków i Ich Sympatyków „SOMA”,
ul. Okrzei 8, 41-300 Dąbrowa Górnicza, tel. (32) 764 03 79

Elbląg: Stowarzyszenie Reumatyków i ich Sympatyków Koło w Elblągu,
ul. Leśmiana 5/18, 82-300 Elbląg, tel. (55) 232 13 07

Kielce: Stowarzyszenie Reumatyków i Sympatyków „Arnika”,
ul. Kościuszki 25 pok.5, 25-310 Kielce, kom. 607 031 869

Kraków: Stowarzyszenie Chorych na Reumatyzm,
Al. Focha 33, 30-119 Kraków, tel. (12) 422 37 36, (12) 427 30 59, www.schrkrakow.pl

Leszno: Stowarzyszenie Chorych na Choroby Reumatyczne,
ul. Grota-Roweckiego 64, 64-100 Leszno, tel. (65) 520 76 72

Lublin: Stowarzyszenie Reumatyków i ich Sympatyków Koło w Lublinie,
ul. Jaczewskiego 8, 20-954 Lublin, tel. (81) 72 44 135

Łódź: Stowarzyszenie Chorych na Choroby Reumatyczne i Osteoporozę „Reuma-San”,
ul. Kopernika 62, 90-553 Łódź, tel. (42) 689 53 12

Olsztyn: Stowarzyszenie Chorych „REUMA”,
ul. Orłowicza 27, 10-684 Olsztyn, kom. 663 181 382, e-mail: ela.bujnowska@op.pl

Opole: Opolskie Stowarzyszenie Chorych na Reumatyzm „Milenium”,
ul. Górna 30a, 45-403 Opole, tel. (77) 458 12 26, fax: (77) 458 12 26,
e-mail: milenium@free.ngo.pl, www.milenium.free.ngo.pl

Sopot: Stowarzyszenie Pomocy Wzajemnej „ENDOPROTEZA” w Sopocie,
Wojewódzki Zespół Reumatologiczny im. dr Jadwigi Titz-Kosko, ul. Grunwaldzka 1/3,
81-967 Sopot, tel. (58) 345 71 11, www.endoproteza.republika.pl/pol.html

Szczecin: Stowarzyszenie Reumatyków i ich Sympatyków Koło „Odra-Bałtyk” w Szczecinie,
ul. Arakońska 17-18, 71-470 Szczecin, tel. (91) 488 96 51

Śrem: Stowarzyszenie Reumatyków i ich Sympatyków Koło w Śremie,
ul. Mickiewicza 95, 63-100 Śrem, tel. (61) 263 62 73

Warszawa: Ogólnopolska Federacja Stowarzyszeń Reumatyków,
ul. Spartańska 1, 02-637 Warszawa, e-mail: ref@biznespoczta.pl, www.ref.mixxt.pl
Ogólnopolskie Stowarzyszenie Młodych z Zapalnymi Chorobami Tkanki Łącznej
„3majmy się razem”, ul. E.J. Osmańczyka 16b/14, 01-494 Warszawa,
kom. 502 387 971, e-mail: m.zientek@3majmysierazem.pl, www.3majmysierazem.pl
Stowarzyszenie Reumatyków i ich Sympatyków,
siedziba główna: ul. Spartańska 1, 02-637 Warszawa,
tel. (22) 844 42 41 w. 465 (tylko w godzinach dyżuru), kom. 664 630 125,
e-mail: reuma@idn.org.pl, www.reuma.idn.org.pl

Wrocław: Stowarzyszenie Chorych na ZSSK i Osób ich Wspierających,
ul. Kasprzaka 23/2, 51-676 Wrocław, kom. 516 613 751, 604 275 617, www.zzsk.mixxt.pl/

Zbąszyń: Stowarzyszenie Reumatyków i ich Sympatyków Koło w Zbąszyniu (WAMO),
ul. Graczyńskich 5, 64-360 Zbąszyń, kom. 696 992 655, www.reuma.idn.org.pl

PLACÓWKI MEDYCZNE STOSUJĄCE LECZENIE BIOLOGICZNE

Szpital Wojewódzki im. Jana Pawła II - Oddział Dermatologiczny

97-400 **Bełchatów**, ul. Czapliniecka 123

tel. (44) 63 58 200

Uniwersytecki Szpital Kliniczny w Białymstoku - Klinika Reumatologii i Chorób Wewnętrznych

15-276 **Białystok**, ul. Marii Skłodowskiej Curie 24A

tel. (85) 746 84 82

Szpital Specjalistyczny w Brzozowie

36-200 **Brzozów**, ul. ks. Bielawskiego 18

tel. (13) 430 95 00

10 Wojskowy Szpital Kliniczny – Kliniczny Oddział Reumatologiczny

85-681 **Bydgoszcz**, ul. Powstańców Warszawy 5

tel. (52) 378 70 12

Szpital Uniwersytecki nr 2 im. dr. Jana Biziela

Klinika Reumatologii i Układowych Chorób Tkanki Łącznej

85-168 **Bydgoszcz**, ul. Ujejskiego 75

tel. (52) 365 57 99

Szpital Specjalistyczny nr.1 w Bytomiu

41-902 **Bytom**, ul. Żeromskiego 7

tel. (32) 39 63 200

Zespół Szpitali Miejskich w Chorzowie

41-500 **Chorzów**, ul. Strzelców Bytomskich 11

tel. (32) 349 91 00

Wojewódzki Szpital Specjalistyczny

42-200 **Częstochowa**, ul. PCK 1

tel. (34) 325 26 11

Wojewódzki Szpital Zespolony
82-300 **Elbląg**, ul. Królewiecka 146
tel. Oddziałowa (55) 239 57 07, Lekarze (55) 239 57 63

Uniwersyteckie Centrum Kliniczne
Klinika Chorób Wewnętrznych, Chorób Tkanki Łącznej i Geriatrii
80-952 **Gdańsk**, ul. Dębinki 7
tel. (58) 349 20 00

Pomorskie Centrum Traumatologii im. M.Kopernika - Oddział Dermatologiczny
80-803 **Gdańsk**, Ul.Powstańców Warszawskich 1-2
tel. (58) 302 30 31
www.wss.gda.pl

Centrum Opieki Medycznej w Jarosławiu
37-500 **Jarosław**, ul. 3 Maja 70
tel. (16) 621 54 21

Szpital Specjalistyczny w Jaśle
38-200 **Jasło**, ul. Lwowska 22
tel. (13) 446 20 41

Szpital Zespolony im. L. Perzyny – Oddział Reumatologiczny
62-800 **Kalisz**, ul. Poznańska 79
tel. (62) 765 12 51

Dolnośląskie Centrum Rehabilitacji Sp. z o.o. NZOZ
58-400 **Kamienna Góra**, ul. J. Korczaka 1
tel. (75) 645 96 00

Szpital Miejski Murcki
40-749 **Katowice**, ul. Sokołowskiego 2
tel. (32) 255 61 62

SPSK NR 7 ŚUM Klinika Chorób Wewnętrznych i Reumatologii
40-635 **Katowice**, ul. Ziołowa 45/47
tel. (32) 359 82 90

SPSK im. Andrzeja Mielęckiego Śląskiego UM
40-027 **Katowice**, ul. Francuska 20/24
tel. (32) 259 15 81

Wojewódzki Szpital Zespolony w Kielcach
25-317 **Kielce**, Ul. Radiowa 7, na czas remontu przeniesiony Adres: 25-736 Kielce ul. Grunwaldzka 45
tel. (41) 367 13 01

Szpital Specjalistyczny św. Łukasza – Oddział Dermatologiczny
26-200 **Końskie**, ul. Gimnazjalna 41B
tel. (41) 390 22 26

Szpital Specjalistyczny w Kościerzynie - Oddział Reumatologiczny
83-400 **Kościerzyna**, ul. Piechowskiego 36
tel. (58) 686 06 63

Szpital im. Dietla - Oddział Reumatologiczny
31-121 **Kraków**, ul. Skarbowa 1
tel. (12) 633 00 09

Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego - Oddział Reumatologiczny
31-531 **Kraków**, ul. Śniadeckich 10
tel. (12) 424 88 78

Małopolskie Centrum Reumatologii i Rehabilitacji
30-119 **Kraków**, Al. Focha 33
tel. (12) 295 81 00

Szpital Specjalistyczny im. Stefana Żeromskiego
31-913 **Kraków**, Os. Na Skarpie 66
tel. (12) 622 92 86

Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego - Oddział Dermatologii

31-066 **Kraków**, ul. Skawińska 8

tel. (12) 424 79 99 wew. 74 00

Wojewódzki Szpital Podkarpacki im. Jana Pawła II w Krośnie

38-400 **Krosno**, ul. Korczyńska 57

tel. (13) 437 80 00

Zespół Szpitali Pulmunologiczno-Reumatologicznych

46-082 **Kup**, ul. K. Miarki 14

tel. (77) 403 28 33

SP ZOZ w Leżajsku

37-300 **Leżajsk**, ul. Leśna 22

tel. (17) 240 47 00

Regionalne Centrum Zdrowia - Oddział Reumatologiczny dla Przewlekłe Chorych

59-300 **Lubin**, ul. Bema 5

tel. (76) 846 14 00

Samodzielny Publiczny Szpital Kliniczny nr 4,

Klinika Reumatologii i Układowych Chorób Tkanki Łącznej

20-090 **Lublin**, ul. Jaczewskiego 8

tel. (81) 724 47 90

Samodzielny Publiczny Szpital Kliniczny nr 1

20-081 **Lublin**, ul. Staszica 16, Klinika Dermatologii: 20-080 Lublin, ul. Radziwiłłowska 13

tel. (81) 532 36 47

Wojewódzki Szpital Specjalistyczny im. M. Kopernika – Oddział Reumatologiczny

93-513 **Łódź**, ul. Pabianicka 62

tel. (42) 689 52 29/53 12

Klinika Dermatologii i Wenerologii Uniwersytetu Medycznego w Łodzi - Oddział Dermatologiczny

94-017 **Łódź**, ul. Krzemieniecka 5

tel. Centrala (42) 686 25 70

Klinika Dermatologii, Dermatologii Dziecięcej i Onkologicznej - Oddział Dermatologiczny

91-347 **Łódź**, ul. Kniaźwiczka 1/5

tel. (42) 651 10 72, (42) 251 61 92

NZOZ MEDICA, Oddział Reumatologiczny

77-200 **Miastko**, ul. Wybickiego 30

tel. (59) 857 22 12

Szpital Miejski w Olsztynie - Oddział Reumatologiczny

10-229 **Olsztyn**, ul. Aleja Wojska Polskiego 30

tel. (89) 532 61 68/51

Szpital Wojewódzki w Opolu

45-372 **Opole**, ul. Kośnego 53

tel. (77) 44 33 100

Samodzielny Szpital Wojewódzki im. M. Kopernika w Piotrkowie Trybunalskim

Oddział Reumatologiczny

97-300 **Piotrków Trybunalski**, ul. Rakowska 15

tel. (44) 648 04 35

Wojewódzki Szpital Zespolony im. Marcina Kacprzaka w Płocku

09-400 **Płock**, ul. Medyczna 19

tel. Oddział Reumatologiczny (24) 364 61 00, Kierownik (24) 364 62 01, Pokój lekarski (24) 364 62 03

Szpital Kliniczny im. Heliodora Świącickiego - Oddział Dermatologiczny

60-355 **Poznań**, ul. Przybyszewskiego 49

tel. (61) 869 11 00

Szpital Wojewódzki - Oddział Dermatologiczny

60-479 **Poznań**, ul. Juraszów 7/19

tel. (61) 821 22 00

Szpital im. J. Strusia – I Oddział Reumatologii i Osteoporozy

61-001 **Poznań**, ul. Szwajcarska 3

tel. (61) 873 92 60

Szpital Kliniczny nr 4 Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu
Klinika Reumatologii i Chorób Wewnętrznych, Oddział Rehabilitacyjny
61-545 **Poznań**, ul. 28 czerwca 1956 135/147
tel. (61) 831 03 17

Szpital Kliniczny nr 4 Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu
Klinika Fizjoterapii, Rehabilitacji i Reumatologii, Oddział Rehabilitacyjny
61-545 **Poznań**, ul. 28 czerwca 1956 135/147
tel. (61) 831 02 44

Szpital Wojewódzki im. Św. Ojca Pio w Przemyślu
37-700 **Przemyśl**, ul. Monte Cassino 18
tel. (16) 677 50 00

Wojewódzki Szpital Specjalistyczny – Oddział Reumatologiczny
26-617 **Radom**, ul. Aleksandrowicza 5
tel. (48) 361 34 00/05

SPZOZ Szpital Powiatowy – Oddział Reumatologiczny
97-500 **Radomsko**, ul. Wyszyńskiego 14
tel. (44) 685 47 00

Szpital Wojewódzki nr 2 w Rzeszowie
35-301 **Rzeszów**, ul. Lwowska 60
tel. (17) 866 40 00

Wojewódzki Szpital Specjalistyczny im. Fryderyka Chopina w Rzeszowie
35-055 **Rzeszów**, ul. Chopina 2
tel. (17) 866 60 00

SPZOZ Szpital Powiatowy – Oddział Reumatologiczny
27-600 **Sandomierz**, ul. Schinżla 13
tel. (15) 833 05 00

SPZOZ im. Kard. S. Wyszyńskiego – Oddział Reumatologii
98-200 **Sieradz**, ul. Armii Krajowej 7
tel. (43) 827 83 33

Wojewódzki Zespół Reumatologiczny im. dr Jadwigi Titz-Kosko
81-759 **Sopot**, ul. Grunwaldzka 1-3
tel. (58) 555 75 20

SPZOZ POR – Oddział Reumatologiczny
63-100 **Śrem**, ul. Mickiewicza 95
tel. (61) 283 62 73

Szpital Rejonowy im. Gawlika
34-200 **Sucha Beskidzka**, ul. Szpitalna 22
tel. (33) 872 31 00

NZOZ Poradnia Leczenia Osteoporozy i Chorób Narządu Ruchu
37-450 **Stalowa Wola**, ul. Wojska Polskiego 5
tel. (15) 843 14 18

Szpital Specjalistyczny - Oddział Dermatologiczny
37-450 **Stalowa Wola**, ul. Staszica 4
tel. (15) 843 32 74

Powiatowy Zakład Opieki Zdrowotnej w Starachowicach – Oddział Reumatologiczny
27-200 **Starachowice**, ul. Radomska 70
tel. (41) 273 99 04

Szpital Wojewódzki im. Zofii z Zamoyskich Tarnowskiej w Tarnobrzegu
39-400 **Tarnobrzeg**, ul. Szpitalna 1
tel. (15) 812 33 50

SP ZOZ Szpital Miejski - Oddział Reumatologiczny
20-600 **Tomaszów Lubelski**, Al. Grunwaldzkie 1
tel. (84) 664 44 11

Wojewódzki Szpital Zespolony – Oddział Chorób Wewnętrznych
87-100 **Toruń**, ul. św. Józefa 53/59
tel. (56) 610 12 66

Śląski Szpital Reumatologiczno-Rehabilitacyjny
43-450 **Ustroń**, ul. Szpitalna 11
tel. (33) 854 26 40

„REUMATIKA - Centrum Reumatologii” Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej
02-653 **Warszawa**, al. Niepodległości 18 (Budynek BTD)
tel. (22) 100 39 22
www.reumatika.pl

Instytut Reumatologii – Klinika Reumatologii
02-637 **Warszawa**, ul. Spartańska 1
tel. (22) 844 57 26

Szpital MSWiA – Klinika Chorób Wewnętrznych i Reumatologii
02-507 **Warszawa**, ul. Wołoska 137
tel. (22) 508 16 44

Wojskowy Instytut Medyczny – Klinika Chorób Wewnętrznych i Reumatologii
04-349 **Warszawa**, ul. Szaserów 128
tel. (22) 810 48 04

Szpital Powiatowy im. Jana Pawła II – Oddział Reumatologiczny
29-100 **Włoszczowa**, ul. Żeromskiego 28
tel. (41) 394 20 60

Akademicki Szpital Kliniczny Wrocław - Klinika Reumatologii
50-556 **Wrocław**, ul. Borowska 213
tel. (71) 7331110

Wojewódzki Szpital Specjalistyczny we Wrocławiu, Ośrodek Badawczo-Rozwojowy - Oddział Dermatologii
51-124 **Wrocław**, ul. H. Kamieńskiego 73a
tel. (71) 32 70 100

Samodzielny Szpital Kliniczny PSK I - Klinika Dermatologii, Wenerologii i Alergologii
50-368 Wrocław, ul. T. Chałubińskiego 1
tel. (71) 784 22 84

Wojskowy Szpital Kliniczny z Polikliniką - Oddział Dermatologiczny
50-996 Wrocław, ul. Weigla 5
tel. (71) 766 03 73

Dolnośląski Szpital Specjalistyczny im. Tadeusza Marciniaka, Centrum Medycyny Ratunkowej
50-420 Wrocław, ul. Traugutta 116
tel. (71) 360 20 03

Szpital Specjalistyczny im. A. Falkiewicza we Wrocławiu
52-114 Wrocław, ul. Warszawska 2
tel. (71) 377 41 00

Szpital Specjalistyczny w Zabrzu
41-800 Zabrze, ul. M.C. Skłodowskiej 10
tel. (32) 373 23 00

SP ZOZ Szpital w Żarowie - Oddział Reumatologiczny
58-130 Żarów, ul. Wojska Polskiego 7
tel. (74) 858 05 51

Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Świdnicy
Budynek Szpitala Reumatologiczno-Rehabilitacyjnego im.dr Zbigniewa Walla w Żarowie
58-130 Żarów, ul. Wojska Polskiego 7
tel. (74) 858 03 11

Notatki

www.poruszycswiat.pl

Wiedza w jednym miejscu

Autor: **dr n. med. Małgorzata Tłustochowicz**

AbbVie Polska Sp. z o.o.

ul. Postępu 21B, 02-676 Warszawa

tel.: (22) 319 12 00, fax: (22) 319 12 01

www.abbvie.pl

abbvie

2013 – 05 – EDU – 0098